

Inuiaqatigiittut qanoq ililluta imigassartoriaatsitta torernerulersinnissaa pillugu apeqquteqaat aallaavigalugu oqallinnissamut siunnersuut. (Inatsisartunut ilaasortat Siverth K. Heilmann aamma Knud Kristiansen, Atassut)

Akissuteqaat

(Peqqissutsimut Naalakkersuisoq, Agathe Fontain)

Inatsisartunut ilaasortat Siverth K. Heilmann Knud Kristiansenillu imigassamik atonerluinerup kingunerisai assigiinngitsorpassuit eqqarsaatigalugit, inuiaqatigiittut qanoq ililluta imigassamik atuinitta torernerulernissaa pillugu apeqquteqaat aallaavigalugu oqallinnissamut siunnersuuteqarnerannut Naalakkersuisut qutsavigaat.

Nunatsinni imigassartoriaaseq suli ajornartorsiutaavoq imalu annertutigaluni inuiaqatigiit ajornartorsiutigisaattut isigineqartariaqarluni. Aalakoorniutigalugu imigassartortartut amerlavallaarujussuarnerat imigassartoriaatsimut ilisarnaataavoq. Aalakoorniutigalugu imigassartortarnerup toqussutaagajunnera ajoquseriataarnissamullu qanillisitsisarnera uppernasilluagaavoq. Ajornartorsiutit soorlu nakuusernerit-, ajunaarnerit-, imminornerit-, kinguaaassiuutitigut innarliinerit- meeqqanillu sumiginnaanerit, imigassamik atonerluinerumut pingaartumillu aalakoorniutigalugu imigassartornermut attuumassuteqarput.

2000-imiit imigassamik nunatsinnut eqqussisarnerup ukiumut 21 %-imik appariaateqartarnera, naatsorsueqqissaarnerup takutippaa. Appariaammum tamatumunnga nassuiaat- imigassamut tunngatillugu politikkeqarnerup killilersuiffigineqarneranik-, qassinik ukioqarneq apeqqutaatillugu killilersuinerimik-, imigassat akileraarutitaasa qaffakkiartornerannik-, niuertarfiit matoqqasarnissaannut inatsimmik najukkanilu ataasiakkaani imigassamik nioqquteqarnerup tamakkiisumik ilaannakortumilluunniit matuneqarneranik, kiisalu innuttaasut peqqissuunissaat anguniarlugu suliniuteqarnermik-tunngaveqarpoq. Imigassartoriaatsip suli nakuusernerit-, ajunaarnerit-, meeqqanik kinguaaassiuutitigut innarliinerit- sumiginnaanermullu annertuumik pissutaammam, imigassaq pillugu sukangasumik politikkeqarnissap ingerlatiinnarnissaa pisariaqarluinnarpoq.

WHO-p nunat tamalaanut innersuussutigivaa pinaveersaartitsinerimi sunniuteqarnerpaaq tassaasoq aqqissuussamik pinaveersaartitsineq. Aqqissuussamik pinaveersaartitsineq tunngaviuvoq, tamanut annguttarmat, nalinginnaasumik paasissutissanik siammarterinerminngarnit ataasiakkaarilluni pinaveersaartitsinerminngarnit, taamaattumillu inuiaqatigiinni isumaginninnikkut naligiinnginnerup annikillisinneqarnissaanut periarfissat annertunerussallutik. WHO ilaatigut innersuussutigaa:

- Imigassat aalakoornartullit akitsuusernerisigut
- Pisiarinqarsinnaanerisa annikillisinneqarnissigut tassa ammasarfiit killilersornerisigut, kiisalu tuniniaaviit ikilisinneqarnissigut il.il.
- Killilersuinerit/ imigassanik aalakoornartulinnik pilerisaarutinik inerteqquteqarneq

Ilaatigut imigassamik aalakoornartulimmik atuinerup pinaveersaartitsineq aqqutigalugu innuttaasut peqqissuunissaannik sulliniuteqarneq Nunani Avannarlerni, europami nunarsuarmilu FN, WHO aamma EU suleqatigalugit nukittorsarneqarnissaannik kissaateqarneq innersuussutit taakku Nunani Avannarlermeriunit tapersorsorneqarput.

2013-imiit 2019-imut innuttaasut peqqissuunissaannut Naalakkersuisut periusissaat anguniagaallu – Inuuneritta II-mi agguateqqammersumi allassimavoq nunat tamalaat innersuussutaat aallaavigalugit Naalakkersuisut suliniuteqartut.

Naak ukiumut agguaqatigiissillugu inuup ataatsip imigassartugaa apparaluaq, aalakoorniutigalugu imigassartortarnermut imigassamillu pinngitsuuisinnaajunnaarnermut atatillugu ajornartorsiutit, naatsorsueqqissaarnermi paasisanut pitsaasunut malinnaasutut isikkoqanngillat. Inoqarpoq sulit torinngitsumik imigassartoriaasilinnik, tamatumalu kingunerit, politiit pinerlunniarnermut atatillugu nalunaarsugaanni kiisalu peqqinnissaqarfimmi, inunnik isumaginnittoqarfimmi politiinilu sulisut- pingaartumik akissarsiffiup nalaani- ulapaaraluttuinnarnerisigut takuneqarsinnaapput. Imigassaq Ikiaroorartorlu pillugit Siunnersuisooqatigiit 2011-imi ”Allannguinissamut piffissanngorpoq” qulequtsiullugu ilinniagaqassuseq akimorlugu imigassartoriaatsimik inatsisinillu oqaluuserinniffiusumik isumasioqatigiissitsipput. Isumasioqatigiissitsinermit inuiaqatigiit inersimasullu ataasiakkaat imminnut akisussaaqatigiinnerunissaat silaarullunilu imigassartoriaatsip akuerineqarsinnaanngitsutut isigineqalersillugu allanngortinnissaa, innersuussutaavoq.

Killilersuinerup saniatigut paasititsiniaanerit politikikkullu sammininnerit- inuit imigassamik atuisarnerat pillugu- imigassartornerup appariaateqarneranik kinguneqartumik- siunnerfeqalersitsipput. Inuit maanna ajunngitsumik inuuneqalersut amerlaqaat, uagulli inuit allat ajornartorsiutaannik uparuaanissamut iliuseqarnissamullu pikkorinnerulertariaqarpugut.

Taamatuttaaq angajoqqaat akisussaaffimmik tigusillutik meeqqamik imigassamik naammaginarumik atuisinnaanissaannut akisussaassuqarlutillu peqataanissaat pingaaruteqarpoq. Tamanna meeqqanut inuusuttunullu iliussissatut siunniussat ilaannit, atuarfinni inuusuttullu ilinniarfiini imigassamut aannngajaarniutinullu politikkeqalernissamit, ikorfartorneqarpoq.

Peqqissuunissaq pitsaaliuinerlu kikkunnut tamanut imigassamik atornerluisunngorsimasunut ersitsumik neqeroorutaassaaq, taamatuttaaq ajunngitsumut saanniarluni ikiortissarsiorneq paqumisuutissaassanngilaq. Tamanna imigassamik ajornartorsiuteqarnermi katsorsartinnissamut neqeroormi nutaami, ilaqutariit katsorsarneqarnissaannik katsorsartereernermilu tapersersoqatigiinnermik qitiutitsisumit taperserneqarpoq. Inuttut atukkat pitsaanngitsut kingornunneqartarnerat -naartusup taassungaluunniit inoqutaasut atornerluisuusullu, pitsaaliuinikkut iliuseqarfigineqarnissamik neqeroorfigineqarnerisigut ikorfartorneqartumittaaq- kipisinneqarsinnaammat, siusinaarluni iliuseqarneq pingaartinneqarpoq.

Innuttaasut peqissuunissaat pillugu suliniummi Inuunerittami maannamut atuuttumi, imigassaq iliuseqarfiusussanut ilaavoq. Aannngajaarniutinillumi atornerluineq iliuseqarfiusussatut pingaruteqaqimmat, innuttaasut peqqissuunissaat pillugu suliniummi nutaami Inuuneritta II-mi pingaarnertut inissinneqarpoq. Taanna suliniummi sammisat pingaarnersarissavaat, tamatumunngalu tunngatillugu iliuseqarnissaaq piffissaq iliuseqarfiusussaaq tamaat annertuumik sammineqassaaq.

Ulorianaatilimmik imigassartoriaaseqarneq taamaatinneqassappat, imigassartornermut atatillugu ileqqut isummallu allanngortinneqassapput, atornerluisullu ataasiakkaat

atornerluinerminnik qaangiiniarnerannut sakkussinneqassallutik. Atornerluineq taamaatitsinneqassappat, kikkut tamarmik inuunerminnut akisussaassuseqartariaqarput. Suliffiit ataasiakkaat, suliffeqarfiit, peqatigiiffiit allallu akisussaaqataasariaqarput, taamaammat Inuuneritta II, Namminersorlutik Oqartussat, kommunit, namminersortullu akornanni- qitiusumit kommunini najukkanilu pingaarnersiuneq ataqqillugu- atituumik suleqatiginninnissaq siunnerfiuvoq.

Inuuneritta II-mi imigassamik hashimillu atornerluinermut tunngatillugu anguniagassatut siunniussat makkuupput:

- Naartusut imigassartoratillu hash-imik atuinnginnissaat
- Meeqqat inuusuttullu akornanni imigassartornerup, hashimik atuinerup pitsaaliorneqarnissaa
- Meeqqat inersimasunik aalakoortunik ikiaroortunilluunniit isigisaqannginnissaat

Anguniagassatut siunniussat taakku anguneqassappata, naammaginarnerusumik imigassartortariaaseqarnissarput piumasaqaataavoq.

Sammissassaq eqqartorneqaqisoq pillugu oqallinnissaq pissanganartoq qilanaaraara.